

ПРОТЕСТАНТИЗМ МІЖ ЗАХІДНИМ ТА СХІДНИМ ХРИСТИЯНСТВОМ – КОНФЕСІЙНИЙ ТРИКУТНИК

Християнські конфесії у своїх взаєминах відтворюють загальнолюдські архетипи трійці числа, фігури, відносин. Коли йдеться про високодуховні традиції, звісно, будь-які аналогії дуже умовні. Проте не можна не побачити у відносинах католиків, православних та протестантів складну геометричну фігуру, складність якої полягає не у трьох кутах, а у постійних трансформаціях залежно від контексту. Начебто в неевклідових просторах фігура стає непередбачуваною в різних історичних обставинах, але розірвати свою складну єдність не може. Можна піти й далі, розвиваючи аналогію трикутника і заговорити про любовний чи нелюбовний трикутник, але зупинимось на тому, що є три різні традиції, три центри впливу, три духовні вершини християнського світу, поєднані історією та основними догматами. Християнська Трійця символізує духовну повноту і гармонію відносин, трійка ж конфесій, на жаль, демонструє розірваність і конфліктність.

Уніфікувати, насильно спростити різноманіття християнства не можна без серйозних конфліктів у церквах і суспільстві. З іншого боку, церкви не можуть залишатись у стані протистояння, конкуренції за території впливу і душі вірних. Конфліктність може обернутись на взаємодоповнюваність, а догмат Трійці може стати принципом відносин між різними, але рідними.

У трійці конфесій протестантизм відіграє особливу роль. Різність, інакшість, плюральність у відносинах конфесій не реалізуються без третього чинника. Два можуть бути лише суперниками або друзями. Коли з'являється третій, складність відносин сягає принципово нового рівня, конфесії переходять по той бік тотальності та розірваності, де єдність можлива лише в свободі різноманіття.

Що саме додає протестантизм у взаємини двох історичних церков? У конфлікт історії він вносить неісторичний аргумент, вказує на доісторичний базис віри, який є спільним для всіх конфесій. Там, де продовжують точитись гострі бої за історію, протестантизм не бере участі і пропонує «зняття історії». Антиісторична програма протестантизму будується на ідеях реформації як циклічного повернення до витоків (*ad fontes*), акцентуації першоджерел віри (*sola Scriptura*), які можуть розумітись поза історією їх інтерпретацій; презумпції особистісної віри (*sola fide*), в якій екзистенція важить більше історії світу (і церкви також); проголошенні Божого суверенітету (*sola Gratia*) над історією (чи всупереч історії).

Протестантизм додає свій голос до дискусії історичних церков, але своїми аргументами не продовжує, а припиняє їх суперечку. Він має бути почутим, щоб історія перестала бути домінуючою над особою та особистісною вірою, щоб ідеолого-герменевтична традиція не затьмарила автентичність євангельського тексту, щоб особа звільнилась та зростала в свободі та покликанні.

Водночас протестантизм не є самодостатнім і виникає в межах історичних традицій Церкви. Він зобов'язаний історії власним життя і самостверджується критикою традицій. Коли ж закінчується історичний матеріал для критики, протестантизм стає революційною силою, в самоті він саморуйнується. В руках реформаторів XVI ст. «чиста», рафінована ідея, вирвана з історичних обставин та умовностей, ставала страшною силою для революційних мас, які очікують царства Божого тут і тепер. Сьогодні ж «чиста» віра, позбавлена історичних складностей, пропонує релігійний фаст-фуд для постісторичних споживачів.

Повертаючись до витоків християнства, протестантизм знаходить там унікальну історичну ситуацію, з якої не так вже просто висновувати абстрактні принципи віри. Виявляється, що християнська віра історична, що одкровення Бога стало плоттю та кров'ю історії. Навіть коли теорія деміфологізації «роздягає» ідею, визволяє її з історичного контексту, вона мусить і «одягати» керигму знову, щоб зрозуміти її в сучасній історико-культурній ситуації. Отже, ідея – в історії, сама історія ідейна, логосна. Ідею можна і треба побачити в історії, але не можна висмикнути звідти.

Бути різними і при цьому бути разом – історична і провіденційна доля християнських конфесій. Історія в її двох традиціях стикається з сучасністю, на боці якої виступає протестантизм. Діяння Бога в історії доповнюються особистісним виміром, історія Церкви – герменевтикою тексту. За словами мудрого Екклезіясту, «Нитка потрійна не скоро пірветься» (Екл. 4:12) Головне, щоб це усвідомили самі християни, щоб побачили у конфесійному різноманітті не тільки проблеми, але й перспективи, не тільки різність, але й єдність, взаємодоповнюваність.

Основною перешкодою для розвитку діалогу протестантів з історичними церквами, на наш погляд, є **проблема самовизначення протестантизму**.

Протестантизм був і залишається найбільш динамічною конфесією, в якій апріорно стверджується різноманіття підходів, форм, течій. В конфесійному розмаїтті виражаються невпинний богословський пошук, трансформації місіонерських парадигм, активний діалог церкви і суспільства. Для більшості церков характерні особистісна віра, активна християнська позиція, демократизм церковного життя. Водночас подальші узагальнення здатні деформувати багату картину українського протестантизму.

П'ятидесятництво настільки різне, що крім назви церкви мало що об'єднує. Є багато незареєстрованих, майже катакомбних церков, які давно припинили спілкування з «ліберальними», сучасними громадами, інтегрованими в суспільне життя та екуменічні відносини. Я вже не кажу про неоп'ятидесятництво (так звані харизматичні церкви), яке лідери традиційних союзів взагалі не визнають. П'ятидесятники, історія церкви яких вимірюється сотнею років, називають свій союз «історичною церквою», а харизматиків – «євангельською, неісторичною».

Український баптизм теж не піддається загальним характеристикам з огляду на автономію помісної церкви та постійну конфесійну диференціацію. 30 серпня 2009 р. святкували ювілей світового баптизму в палаці «Україна», але насправді це було свято лише ВСЦ ЄХБ та колишнього ВР ЄХБ, тобто «радянського баптизму». Місіонерські, автономні, братські, біблійні баптистські церкви не були представлені, а саме вони є найбільш динамічними.

Для широкого українського загалу образ протестантизму визначають відносно нові, неопротестантські течії. Проте ці громади, найбільші за кількісними показниками і впливом на медійний простір, є найменш стабільними і прогнозованими. Зазвичай вони орієнтуються на кон'юнктуру ринку і збільшуються за рахунок інших громад, пропонуючи їх нестійким вірним привабливі, але короткотермінові послуги. Саме такі церкви патріарх Філарет у своєму інтерв'ю для Радіо Свобода назвав найбільш небезпечними: «Я их (протестантів. – М.Ч.) разделяю все-таки на протестантские общины, которые давно существуют – баптисты, адвентисты, пятидесятники, лютеране, реформаты – это одни. А вот нас беспокоят тоталитарные секты, которые, на мой взгляд, далеки от христианства. Вот они набирают силу. Потому что законодательство Украины настолько демократичное, что оно позволяет им. Вот от этого православие в целом страдает. И наша церковь это понимает, и Московский патриархат это понимает. А из-за этого деления не можем приостановить вот это движение. А мы могли бы приостановить, если мы были бы единой церковью» [Интервью Виталия Портникова с патриархом Филаретом / [Електр. ресурс]. Режим доступу: <http://www.svobodanews.ru/content/transcript/1812894.html>].

На жаль, силовий варіант – зупинити рух нових церков, створити єдину церкву, яка змогла б владно регулювати релігійне життя країни, змінити «настільки

демократичне» законодавство – основний рецепт, який пропонують православні церкви обох патріархатів. Спокуса скористатись привілейованим статусом іноді володіє й традиційними баптистськими та п'ятидесятницькими союзами – старішими серед нових протестантів.

Очевидно, що плюралізм суспільного життя, який є надбанням демократизації українського соціуму, корелює з поліконфесійного життя релігійного. Якщо ми вважаємо демократичний процес незворотним, то повинні змиритись і з плюралізацією релігійної сфери суспільства. Не можна стверджувати демократичні ідеали для суспільства і водночас діяти в релігійній політиці з позицій сили та монопольного впливу.

Протестантизм був і залишиться різноманітним, спроби його уніфікації наштотувались на активний опір вірних, які ще не забули з радянських часів, як бути в переслідуючій опозиції та водночас активно розвиватись.

Головне ж питання для аналітиків полягає у тому, яка з тенденцій в сучасному протестантизмі стане провідною. І тут побоювання релігієзнавців, соціологів, представників інших конфесій щодо новітніх течій цілком виправдані. Доречними виглядають і застереження проти фундаменталізації, радикалізації, сепаратизму деяких протестантських церков.

Український протестантизм перебуває у власних пошуках – пошуках ідентичності і мейнстріму. Головною тенденцією стає осмислена соціалізація протестантизму в міжцерковному та секулярному просторі – через поміркований екуменізм, партнерство з державою та суспільством, інкультурацію в національному контексті. Здається, що неопротестантизм вже пройшов революційну стадію і переходить до інституалізації і соціалізації. Отже, способи вирішення проблемних питань майже завжди знаходяться всередині самих релігійних течій. Держава та інші церкви можуть лише сприяти самовизначенню протестантських течій як національних церков, демонструючи зі свого боку визнання і відкритість до діалогу, заохочуючи до більш тісної співпраці на користь духовних та соціальних потреб суспільства. У спільній праці та відкритому спілкуванні взаємні фобії та радикалізм зникають чи виліковуються. Таким чином, відповідь на духовні запити особистості, суспільно значущі теми та розвиток національної духовної культури є інтегральними чинниками для протестантської спільноти країни.

Залишається мало осмисленою і **проблема взаємин протестантів з православною церквою**. В останні десятиріччя найбільш активно розвивався лютерансько-православний діалог, в якому сторони дійшли розуміння необхідності та взаємодоповнюваності труднощій. Взаємодія православної та лютеранської церков розглядалась не в політичній площині екуменічної дипломатії, а як зближення і синтез двох парадигм – святості та віри [Сааринен Р. Вера и святость. Лютеранско-православный диалог 1959–2002 гг. – М., 2003. – 398 с.].

Разом з тим теоретичні дискусії православних та протестантських богословів мало впливають на реалії міжконфесійних відносин. Нещодавно представники РПЦ виступили з гострою критикою протестантських церков за секуляризацію церков та служіння в них жінок, та заявили про наміри розірвати відносини. У свою чергу 13 листопада 2009 р. керівництво Євангелічної церкви Німеччини, найбільшої протестантської церкви Європи, оприлюднило офіційний лист патріарху Кирилу, в якому висловило зауваження про неприпустимість богословської критики на адресу жінок-священослужителів, зокрема Маргот Кесман – голови Ради Євангелічної церкви. Протестанти закликали православних ієрархів дотримуватись поваги та братського відношення до інших конфесій, незважаючи на різне ставлення до можливості рукопокладення жінок.

Відомо, що РПЦ відмовилась від давно очікуваної ювілейної зустрічі в Берліні між представниками ЄЛЦ та РПЦ (призначеної на 30 листопада 2009 р.), на якій планувалось святкування 50-річчя діалогу та співробітництва між конфесіями. Добровільна відставка Маргот Кесман після алкогольного скандалу лише додала резонансу питанням навколо служіння жінок у церкві.

В Україні та інших пострадянських країнах євангельські церкви, які представляють протестантську більшість, не визнаються історичними конфесіями, що

культурно формують національну ідентичність, отже, не вважаються гідними діалогу з привілейованими конфесіями.

В контексті глобалізації християнства нової актуальності набуває і майже забута з XVI ст. **проблема взаємин протестантизму з католицькою церквою**. У більшості західних досліджень йдеться про світове, або глобальне християнство. Власна назва католицької церкви підкреслює саме глобальний вимір, отже стають актуальними універсалістські, міжнаціональні, кроскультурні, метаполітичні інтенції католицизму, до яких уважно придивляються перш за все протестанти.

Пошук єдності активізується на різних соціальних рівнях протестантської спільноти. Задекларована готовність прокатолицької англіканської партії воз'єднатись з Римом виявила наявність потужних інтегралістських інтенцій всередині «високого» протестантизму. На рівні ж «народної», «бідної» церкви розвивається харизматичний рух, який вбирає в себе різні конфесійні групи і розмиває міжцерковні кордони.

Вочевидь, що діалогу та єднанню сприяє власна природа протестантизму з його ідеєю невидимої церкви, яка не співпадає з організаційними структурами. Проте з боку католицької церкви подібні вольності суворо забороняються. Ця офіційна лінія Ватикану викликає критику з боку ліберальних та екуменічних католицьких теологів. У своєму відкритому листі опальний теолог Ганс Кюнг констатує, що Бенедиктом XVI «Втрачена можливість відновлення братніх відносин з протестантськими церквами, навпаки, їм відмовлено в статусі Церкви в повному сенсі цього слова, отже, їх священство не визнається, а євхаристичне спілкування з ними неможливе» [Известный швейцарский католический богослов Ханс Кюнг обратился с открытым письмом к епископату Католической Церкви / [Електр. ресурс]. Режим доступу: <http://www.sedmitza.ru/news/1113572.html>].

Відкритість протестантизму до екуменічного діалогу та відновлення повноцінного спілкування в межах великої християнської сім'ї не знаходить симетричних кроків з боку історичних церков. Це конфлікт ідей невидимої церкви та жорсткої церковно-соціальної ієрархії, конфлікт відкритого та закритого образів християнства. А також конфлікт людей, не здатних відмовитись від «влади ключів» заради служіння, від зручного та звичного розділення на конфесії на користь побудови вселенської Церкви.

■ ЮВСЕЧКО Я.

НОВІ РЕЛІГІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСТМОДЕРНУ

Проблема неорелігій – це серйозна соціальна, суспільно-політична та соціокультурна проблема. Новітні релігії у своїй діяльності із залучення віруючих спираються на глобальні об'єднувальні процеси, інтернаціоналізм і розвинені багатоканальні комунікації. Проте у масовій свідомості і досі панує негативна думка щодо неорелігійного феномену, деструктивного впливу новітніх релігій на суспільство. Аби з'ясувати межі цих взаємовпливів, слід дослідити форми діяльності неорелігій у сучасному українському суспільстві та співіснування з ним, їх відповідність світовим постмодерним процесам, що й буде метою даної статті.

Зацікавленість нашого суспільства новітніми релігіями вже давно досить висока, а складність і неоднозначність процесів, що відбуваються у цій сфері з року в

■ Ювсечко Я. – викладач Тернопільського технічного університету.